

Cavanşir YUSİFLİ

SADƏLİK VƏ CİDDİYYƏT

(“Ulduz”un yanvar sayı haqda qeydlər)

Edmon Jabenin belə bir aforizmi var: “Mən üçün fransızca danışmaq – danışmadan danışmaqdır”. Gözəl ifadədir və dilin daxili mistikasını ifadə etmək baxımından mükəmməldir. Ancaq mən daha bu kimi qanadlı sözlərə inanmıram. Çünki onlar hadisəni yox, onun elə indicə yox olacaq təzahürünü diqqət mərkəzinə çəkir və bir azdan hadisə yerli-dibli unudulur. Eynən hər hansı poetik hadisədən, deyək ki, Musa Yaqub şeirindən danışanda da əsas bu şeirlə yaranmış, hər misrasında hecalanmış yeni dilin bax, indicə unudulacaq təzahürlərindən vaz keçə bilməlisən.

Söhbətə “Ulduz” jurnalın yanvar sayında Ülvi Babasoyun “Musa Yaqubun “Mən də eləyəm” şeirində vizual və akustik poetika” məqaləsi ilə başlamaq istərdik. Şeirinin vizuallaşması və ya akustik tərəfinin qabardılması onun bətnindəki informasiyanı ötürmək, görükdürmək, səsləndirmək ehtiyacından doğur və kökləri ilə həm də barokko sənəti ilə bağlıdır. Səttar Bəhlulzadənin rəsmləri bir məqamda necə “şeyrləşirdi-

sə”, Musa Yaqubun şeirləri (şübhəsiz ki, xüsusi olaraq bir qrupda cəmlənə bilən poetik mətnləri, axı, sadəcə, qıraət üçün yarayan mətnlərdə vizual poetika aramaq mənasızdır) o şəkildə vizuallıq kəsb edir. Onun müsahibələrinin birində bunun açarı da verilib. “Şeir necə doğulur, onu necə yazırsınız?” sualına şair “mən təbiətin qoynunda tək-tənha olduğum zaman o şeiri görməliyəm, bu, mütləq şərti” demişdi. Deməli, şair “gözünə görünənləri”, yəni içinə dolan hissənin vizual formasını sözə çevirir, daxilindən, bəlkə, heç işıq düşməyən yerdən gələn səsi o vizual platformaya yükləyir və bu təsadüfdə vizuallıq səs, akustika eyni zamanda, paralel şəkildə bir-birinin içinə girir və beləliklə, təbiət obrazlarıyla oyun başlayır.

Ülvinin dediyi kimi, Musa Yaqubun “Mən gərək yanımda bir ağac əkim” şeirində rus poeziyasının təcrübələrindən fərqli olaraq (məsələn, A.Voznesenski), görüntü, vizuallıq (viodeomlar...) mətni üstələyə bilmir, mətnin dedikləriylə vizuallıq yanaşı addımlayır, akustika isə bənd-

sən. Bu məqam sərbəst şeir anlayışında əsas məqamlardan birincisidir və bunu təhlillərdə nəzərə almaq lazımdır. Bununla belə, sərbəst şeirdə əsər üçün qaçılmaz və münasib hesab edilən alliterasiya, qafiyə, kadensiya və ritmdən də istifadə edilir və bu, əsərin, bədii mətnin dərinliyindən gələn “poetik məntiqə” tabe tutulur. Keçən əsrin əvvəllərində Malarome bu hadisəylə bağlı elə belə də demişdi: “Nəhayət, biz şeirə toxuna bildik”. Yaxud Ezra Paundun eksperimentlərini yada salın. Onun “Bağ” şeiri nəغمə süsündən tamamilə uzaqdır, bu mətnə vizual və akustik oyun gerçəkliyin bir parçasını elə “təşrih” edir ki, dünyanın gerçək halı poetik biçimdə görünə bilər. Şəhriyar bəzi mülahizələrində yanlışa yol verir. Diqqət edin: “Qurani-Kərim”in də öz nəغمəsi olmasaydı, onu əzbərləmək çətin olardı, bəlkə də, mümkün olmazdı. O da olardı “Səfillər”. İstər-istəməz sual meydana çıxır: burda, yaxşı, “Səfillər”in nə günahı var?!

Bu dəm jurnalın bu sayındakı eyni köşə: şairlər və şeirlər haqqında aforizmlər gəlir. Alfred Adler: şairlər yalan danışır, ancaq onların yalnızı xoşagələndir... Anna Axmatovanın fikri: kaş bir bilsəydiniz, necə zibildən şeirlər göyərir... Yaxud müdrik Cibran aforizmi: alim və şair arasında yaşıl çəmənlik var: alim onu keçə bilsə, müdrik, şair keçsə, peyğəmbər olar... Ən nəhayət, poeziya üçün ideya hər şeydir... Poeziya ideyaya duyğular qatır...

Deyildiyi kimi, jurnalın bu sayının hazırlanmasında imzaları tanıma, onların mətnlərindən və ən əsası axtarışlarından xəbərdarlıq ön plandadır. Və bir məqam daha əhəmiyyətlidir: şeirin, poetik mətnin yaşı, gənclərin düşüncəsini, dünyaya, ədəbiyyata baxışını dürüst ifadə edən mətnlərin təqdimi. Bu şeirləri yalnız bu yaşda olan, dünyanı var gücü ilə bu az təcrübənin, aşıb-daşan hissələrin burulğanına yerləşdirmək istəyən insan yazı bilər. Gözün görə bilmədiklərini hissələrin gücü, intensivlik dalğalarıyla tutmaq cəhdi, zaman dalğalarındakı frekansları içinə çəkib yoxlamaq cəhdləri Fuad Cəfərlinin uzun şeirinə (sərbəst şeir-!) xasdır:

**Məni çox yoxluqlara öyrəşdirdilər...
Əslində gedənlərin hamısı
Məni daha çox yoxluğuna öyrəşdirərək
Ömür kimi hiss etdirmədən
Hər gün bir az gedirdilər.
İndi sən də...
Sus,
Lazım deyil, zövqünə əziyyət vermə,
Ürəyin necə istəyirsə, get...**

Jurnalı vərəqləyirik və birdən bu mətnlə həmahəng olan bir fikir çıxır qarşımıza. Şairlər və şeirlər haqqında aforizmlər (Xanım Aydının tərcüməsində). Jorj Batayın fikri: şair kütlə deyil. O, amansız (bəlkə də, ümidsiz olmalıydı) dərəcədə tənhadır...

Jurnalın bu sayının bir çox məziyyətlərindən danışmaq olar. Ən vacib olanı isə, jurnalın bu sayında onu nəşrə hazırlayan Gənclər Şurasının zövqü, dəqiqliyinin bilinməsidir. Fevral ayı – qış fəslı gənclər ayıdır və kollektiv (Gənclər Şurası) bu sayı bütünlüklə şeirə həsr edib. “Gənclər ayında şeir” yazısında deyilir ki, “Biz ədəbiyyatımızı – Yazıçılar Birliyinin Gənclər Şurası olaraq – milli və dünyəvi mənada dəyərləndiririk, klassiklərimizə və müasirlərimizə ehtiramla yanaşırıq, ədəbiyyatımızdakı təməl meyarları və yaradıcıları yüksək qiymətləndiririk. Jurnalın bu nömrəsi kiməsə həddən artıq dünya poeziyasına, yaxud gənclərə yönəlik görünə bilər, amma biz ümumi şeir mənzərəsini əks etdirmək üçün bu yolu tutduq...”. İzlənilən istiqamətdə dünya ədəbiyyatı ilə milli ədəbiyyatın inkişaf tempi, stixiyasını bir neçə nümunədə nəzərə çarpdırmaq əslində çox çətin, bəlkə də, müşkül məsələdir. Ancaq yuxarıda vurğuladığımız kimi, qəliz və mürəkkəb təqdimatlara, filoloji ayrıntılara getmədən kollektiv sadə yolla imzalarla yanaşı bədii mətnlərin məziyyətini əsas götürüb, onların maksimum daxili səsleşməsinə nail olmaq cəhdində bulunub. Yəni imzalar fərqli ola bilər, ümumi yaradıcılıq fonunda uyğunsuz da görünə bilərlər, ancaq bədii mətnlərdən müəyyən uyar xətlərin seçilməsi, səhifələr çevrildikcə bu xətlərin qovuşması

və ayrılması artıq mənzərənin – dünya və milli poeziyanın modern vəziyyətinin şəkli aydın görünür. Bayaq sözümə Ülvə Babasoyun yazısı ilə təsadüfi başlamadıq. Onun, bu gənc filoloqun akusitika və vizuallıq haqqında klassik və modern poeziyada fərqi az sezilən formada “tutduğu” detalları biz daha çox Rəvan Cavid, Fuad Cəfərli, Allahşükür Ağa, Tural Turan, Emin Piri, Günel Şamilqızı, Mehman Rəsulov, Firdovsi Rəsul və başqa gənclərin mətnlərində müşahidə edirik.

Rəvan Caviddən:

**Rəngini dəyişir gecəylə gündüz,
Balıqları atır sahilə dəniz,
Noyabrda tapşırır canını payız,
Sən yoxsansa...**

**Bir evin sükutu canımı sıxır,
Pəncərə ağlayır, qapı kor baxır,
Küləkdi, yağışdı, çöldə qar yağır,
Noyabrda qış olur?!
“Neçə belə illərə...”
Ad günü təbriki də
Bəd dua, qarğış olur,
Sən yoxsansa...**

Rəvan Cavidin obrazları assosiativlik üzərində qurulur. Bir ideyanı, özü də məlum, çox işlənmiş ideyanı duyğu selindən keçirib dəyişdirir, həqiqətin ən dürüst dilində oxucuya təqdim edir. Bu mətnlərin içində fikrin, duyğunun özü müxtəlif müstəvilərdə görünür, şəkil dəyişir, fərqli libaslarda görünür, şeirin məhvindəki daxili “çərxi-fələk” obrazı detallarda canlanır, çiliklənir və bütövləşir, bu proses şeirin əvvəldən sonuna qədər dinamik axınla davam edir. Fuad Cəfərlinin şeirində isə hissləri fraqmentlərə bölərək təqdim etmək özəlliyi var, sanki müəllif mətnin içindəkiləri nəfəs alıb-verərək söyləyir, hətta arada “nəbz itmə” məsələsi də meydana çıxır, danışılan tarix-hekayət qırıntılardan yığılır və sair...

Tural Turanın şeirində daim “itik axtarılır”, assosiativ axın bu istiqamətə yönəlir:

**İndi naməlum əsgər məzarına dönüb
Uşaqlığımızın xatirələri.**

Hamısı

Soyadını unutduğumuz küçələrdə uyuyur:

O küçələrdə ki

Göz yaşlarımızı

Kimsəsizlər evində qoyub qaçmışdıq...

Bu xətt tərcümə mətnlərində də özünü göstərir. Gənc fars şairi Məhəmməd Şirin zadənin şeirlərində forma xüsusi önəm daşıyır, ideya formadan doğur, yəni müəllif formadan keçib əksini tapan ideyalara, bunların poetik biçimdə ifadəsinə diqqət çəkir. Dünyanın min bir rəngini, dünya adlı koleydoskopun dibini göstərmək üçün şair “yeknəsəklilyə” qaçır, ancaq yağışdan yazır.

Yağışın ən son damlası

Yerə düşməmiş

Öp məni.

Ola ki

Yenidən yağmağa başlaya –

Sənin

Öpüşünlə!

Nərmin Sarıbaşın türk şairəsi Didəm Madak haqqında yazısı bu sayda gedən şeirlərin daxili intonasiyası ilə uyardır, bir taledən, dünyanı, başına gələn hadisələrin dumanından görməyi üstün tutan bir yazarın taleyindən bəhs etsə də, bir qadının – özü də anasını itirən, atası ilə münasibətləri korlanan, sıxıntılı bir cəmiyyətdə azadlıq axtaran bir qadının içinin ən dərin qatlarından süzülən kədərin izharına həsr edilən yazı mükəmməl detallarıyla maraqlıdır. Diqqət edin Didəm Madakın öz kəlmələrində: “O dönəm şeir mənə hər kəsdən və hər şeydən daha çox azadlıq vəd edirdi. Yaşamaq mənim üçün azadlıq idi. Məhz buna görə heç nəyə fikir vermədən, qarşısına çıxan kişiyyə kömək etmək üçün əlini uzadan yaşlı qadınlar çox sehrli gəlmişdi mənə...” Məhz buna görə tez qocalmaq, yaşlanmaq istəyən qadın həmin o sıxıntılı toplumda azad olmaq üçün başqa yol görmür, ancaq 41 yaşında

dünyasını dəyişir... Didəm Madakın arası kəsilmədən (Rəvan Cavidin mətnindəki bir-birini doğuran assosiativ yaşantılar, çərxi-fələk obrazı...) içində “bölünən şeirləri” (diqqət edin: *heç borcu olmayan, buna görə də ağrıyan şeirlər*) azadlığın, xüsusən qadın azadlığının nə olduğunu bütün faciəsi, ağrıları ilə əks etdirir.

Bir də Allahşükür Ağa və Emin Pirinin şeirləri. Fərqli, bir-birinə bənzəməyən şairlərdir (niyə də bənzəsinlər?!). Emin şeirdə, belə deyək, mümkün həzin notlardan silkinib çıxmağı sevir, yəni insanı kövrəldəcək məqam və detalları başqa rakursdan verməyə cəhd göstərir. Onun bu sayda verilən hər iki şeiri buna nümunə ola bilər. Bəli, çoxlarının üzərində dayandığı (bəzən sui-istifadə formasında!) belə bir ayrıntıdan vaz keçir, həmin detalları həyatla, yaşam psixologiyası ilə bağlayır.

Qar istəyir uşaqlar

Yalansız,

əlcəkli qar.

Yağırınsansa, belə yağ, qar!

Allahşükür Ağanın şeirindən:

Məncə, çiçəklərin

ən gözəl xatirəsi sənin əllərində.

Həm çiçəyə bənzəyir,

Həm də boş qalıb indi

Çiçəklərin yuvası kimi.

Bura onun haqqında vaxtilə yazdığım sətirləri əlavə edirəm: Allahşükür Ağanın şeirlərində sükut səsinə batana qədərki tarixçəsini əks etdirir, bu səslər eşidilməsə də, duyulur və məhz belə olduğu üçün bütün ağrısıyla hiss edilir. Bu mətnlərdə insanlar bir-birlərindən xəbərsizdilər, bu mətnlərdə hamı dərin fikir içindədir, dərd, kədər bütün məmləkət torpaqlarını şumlayıb, ümid yalnız sərçələrin hələ çıxmamış qanadlarında, dünyaya hələ gəlməmiş uşaqlar üçün darıxıb dükanda atılıb qalan, onlar üçün darıxan paltarların qırıqlarındadır.

Bu gənc şairlərin yaradıcılıq stixiyası ən müxtəlif fərqli məqamlarla, keyfiyyət və cizgilərlə səciyyələnsə də, onları bir ümumi cəhət birləşdirir, – deyə bilərik: əsrin, dövrün, zamanın stixiyasını dərinləndirən hiss etmək çabası. Yəni şeir yazan, poetik təfəkkürü olan, metrikanı... gözəl bilən insan məhz həmin məqamda zamanın sürətini, mahiyyət və dərdini dərinləndirən hiss etdikdə şair olur. Bizim və dünyanın ədəbiyyat tarixlərində o qədər şair olub ki, məhz bu məqamdan yıxılıb, ədəbi tərcümeyi-hallarını yarada bilməyiblər. Şair bu dünyanı tərk edəndən, bu göy qübbəsinin altından çəkildikdən sonra şeirləri onun haqqında bu mətnləri qələmə aldığı zaman içini doğrayıb-kəsən hissini təşnəlik dərəcəsi ilə danışır. Məsələn, ispan şairi Migel Ernandes. Onun şeirlərində hər şeyə sürətlə, becidliklə qoşması, tələsməsi aydın şəkildə bilinir.

... taleyin üç adı var:

Həyat, ölüm və sevgi.

Qəfil coşan dəniz küləyi

O qədər sürətlə əsdi ki,

Hər üçünü silib apardı...

Migel Ernandesin şeirlərini ispan dilindən Səxavət Sahil tərcümə edib.

Sonra: “Söz”ün şairləri: Günel Şamilqızı, Mehman Rəsulov, Firdovsi Rəsul, Rüstəm Hacıyev. Bu sayda bu ədəbi layihənin manifest səciyyəli bəyanı verilsəydi, zənnimizcə, daha yaxşı olardı. Eyni zamanda fotoları, özkeçmişləri və sair.

Fikrimizcə, AYB Gənclər Şurasının hazırladığı (redaktor: Fərid Hüseyn) yeni ilin yanvar sayı gənc şairlərin yaradıcılıq axtarışları, ədəbi kimlikləri və s. haqqında dolğun məlumat verir və uğurlu sayılmalıdır.